

Eugenia Iwona Laska

"Pokoleniowe przemiany wsi podkarpackiej. Wybrane dziedziny tradycji, kultury i edukacji regionu krośnieńskiego", Kazimierz Szmyd, Rzeszów 2012 : [recenzja]

Nauczyciel i Szkoła 1 (53), 275-279

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eugenia Iwona LASKA

Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda
w Mysłowicach

Recenzja książki: Kazimierz Szmyd,
*Pokoleniowe przemiany wsi podkarpackiej.
Wybrane dziedziny tradycji, kultury i edukacji
regionu krośnieńskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu
Rzeszowskiego, Rzeszów 2012, ss. 652.

Recenzowana praca jest obszernym i wielodyscyplinarnym studium historyczno-socjologicznym, oświatowym i edukacyjnym. Składa się z trzech części: I. Fenomeny etosu wiejskiego (wiciarskiego), (s. 19–161); II. Bliźniaczy „wiciarskiemu” etos Związku Młodzieży Wiejskiej (s. 165-374); III. Potrzeby i wyzwania edukacyjne w warunkach kryzysu wiejskości, (377-538). Merytoryczną treść książki poprzedza obszerny wstęp (7-18), który zawiera uzasadnienia problematyki, cele i założenia metodologiczne, podstawowe pojęcia i zakres monografii. Pracę wieńczy zakończenie zawierające ustalenia i konkluzje poznawcze oraz wnioski i postulaty społeczno-edukacyjne i badawcze w perspektywie regionalnej i globalnej. Tekst dopełnia bogaty w różne formy aneks, zawierający fotografie, wspomnienia, dokumenty źródłowe, spisy działalności oświatowej i kulturalno-społecznej, sylwetki działaczy, twórców oświaty, animatorów kultury na wsi, na obszarach regionalnej „prowincji”.

W części pierwszej rozprawy znajdujemy rozdział dotyczący etosu chłopskiego na Podkarpaciu, dążeń emancypacyjnych tego obszaru geokulturowego, rozwój ruchu młodochłopskiego, „wiciowego”, oświaty społeczno-obywatelskiej i kulturowej przed i w II połowie XX wieku. Znaczną część kolejnego rozdziału pierwszej części monografii zajmuje działalność społeczno-oświatowa organizatorów pracy u „podstaw”, współtwórcy przemian cywilizacyjnych Regionu, obszarów na pograniczu wieloetnicznych kultur i ludzi południowo-wschodniego Beskidu, Polski południowo-wschodniej. Kolejne fragmenty tej części pracy ukazują uwarunkowania narodzin orientacji społeczno-kulturowej i oświatowej ruchu „wiciowego”, dylematy ideowo-tożsamościowe, postulaty społeczne, ekonomiczne i oświatowe ruchów młodowiejskich.

Część druga rozprawy poświęcona jest w całości etosowi Związku Młodzieży Wiejskiej na obszarze szerszej pojętego Podkarpacia. Autor kieruje swoją uwagę badawczą na genezę, tożsamość, ewolucję i przemiany oraz tożsamość programową, ideową i formy urzeczywistnianej pracy oświatowej,

kulturalnej, sportowo-turystycznej, kształcenia zawodowego na rzecz postępu gospodarczego, zwłaszcza w dziedzinie rolnictwa i ogólnie pojętego rozwoju cywilizacyjnego wsi okresu powojennego (1957-2000). Autor trafnie, z dużą wnikliwością, w oparciu o różnorodne źródła pokazuje ewolucje ruchu młodych na wsi, aspiracje, nadzieje, pragnienia, spełnienia i niespełnienia w działalności społeczno-oświatowej tej grupy społecznej. Była to wtedy naturalna potrzeba i społeczna konieczność zmieniania najbliższego otoczenia życia, edukacji i pracy.

Zarysowany obraz historycznie uwarunkowanej aktywności społeczno-kulturalnej i oświatowej znakomicie dopełnia współczesne, etnologiczno-wspomnieniowa analiza relacji bohaterów tamtego czasu. Jest to swoisty dokument „epoki”, subiektywno-przeżyciowy, ale też odwołujący się do realnych doświadczeń tych ludzi i ich organizacji w konkretnych środowiskach. Dokonań urzeczywistnianych mimo ograniczeń ideologicznych przez „romantycznych pozytywistów” okresu powojennego w środowiskach wiejskich. Młodzi tamtego czasu naszkicowali swój własny autoportret zawierający indywidualne i zbiorowe motywacje, oceny przynależności do ruchu wiejskiego, sens i wartość działania dla siebie i innych, własnego kulturowo-oświatowego etosu i fenomenu pokoleniowego.

W części trzeciej zatytułowanej „Potrzeby i wyzwania edukacyjne w warunkach kryzysu wiejskości” odnajdujemy opis przemian oświatowych w subregionie krośnieńskim w latach 1975-2000; problemy współczesnej szkoły wiejskiej i rysującego się prowincjonalnego dystansu edukacyjnego, ujawniające się obecnie potrzeby, problemy, dylematy kondycji kulturotwórczej i oświatowej, a nawet zagrożeń fizycznego istnienia szkół wiejskich w wielu mniejszych środowiskach, gdzie szkoła stanowi często jedyny ośrodek życia kulturalno-oświatowego.

Niezwykle interesującym fragmentem pracy jest nowatorskie spojrzenie na współczesne orientacje społeczno-kulturowe, środowiskowo-egzystencjalne, na aspiracje edukacyjne, zawodowe i ogólnie mówiąc antropogeniczne postawy młodzieży wiejskiej i prowincjonalnej, na jej stosunek do swojej małej ojczyzny, rodziny, szkoły, pejzażu swojego dzieciństwa, sposoby myślenia i projektowanie swojej przyszłości. W tym kontekście Autor pracy ukazuje i artykułuje współczesne wyzwania kulturowe i edukacyjne, międzypokoleniowe, oceny życia w teraźniejszości, stosunek do swojej przyszłości, pojmowanej indywidualnie oraz jako określona grupy społeczna i pokoleniowa. W tym kontekście potrzeby edukacyjne, rozpatrywane są z perspektywy środowiskowej i globalnej, pokoleniowej, regionalnej – wobec ponowoczesnej unifikacji kulturowej. Praca oparta jest na bogatej bibliografii, nade wszystko na dokumentach źródłowych, archiwalnych, historyczno-oświatowych oraz rozmaite pozycje literatury w bardzo rozległym zakresie.

Obszerne studium monograficzne K. Szmyda dotyczy wielu zagadnień historycznych, społecznych, kulturowych, oświatowych i edukacyjnych. Autor ukazuje je jako rzeczywistości życia społecznego i oświatowego w kontekście wielorakich związków i zależności, trudnych do pełnego i zadawalającego rozpoznania i opisanego, ale zadaniu w dużej mierze sprostał. Na plan pierwszy wysuwa się wielodyscyplinarne ujęcie problematyki pokoleniowej, zagadnień tradycji, kultury, oświaty i edukacji w procesie przemian społeczno-ustrojowych. Takie podejście badawcze umożliwiło Autorowi wszechstronne ogarnięcie złożonych zagadnień w drodze do postępu i emancypacji młodych pokoleń na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Jest to również udana próba spojrzenia na rozwój oświaty, na kulturotwórczą kondycję człowieka w tworzonych przez niego społecznościach lokalnych i regionalnych, dokonujących się w kontekście ogólniejszych procesów cywilizacyjnych. Praca jest nade wszystko obszernym studium historyczno-oświatowym dotyczącym świadomościowych i kulturowych przemian pokoleniowych. W rezultacie złożonych działań badawczych o charakterze historyczno-oświatowym, analizy materiałów źródłowych i archiwalnych oraz badań diagnostyczno-społecznych i etnologicznych, jakościowych i empirycznych uzyskano całościowy, choć nie bez wielu pominięć – obraz przemian, etosu i tożsamości pokoleniowej kilku generacji i formacji społecznych młodzieży w perspektywie regionalnej na tle ogólniejszych procesów cywilizacyjnych i kulturowych.

W dużej mierze nowatorskim założeniem Autora tego interdyscyplinarnego dzieła było faktograficzne, społeczno-kulturowe i historyczno-logiczne ujęcie etosowej, emancypacyjnej drogi trzech pokoleń młodzieży wiejskiej okresu międzywojennego i powojennego oraz pokolenia ZMW od połowy lat 50. do okresu przemian społeczno-ustrojowych zapoczątkowanych w latach 90. ubiegłego wieku. W pracy dokonano rozpoznania i analizy ważniejszych zjawisk nowszej historii Podkarpacia krośnieńskiego z perspektywy roli i znaczenia kulturotwórczego pokoleń młodzieży wiejskiej jako podmiotu dokonujących się procesów oświatowych i kulturowych, na obszarze o wielonarodowościowej i wielokulturowej tradycji. W tym kontekście przeprowadzono badania nad procesami przemian wsi, jej kultury społecznej, aspiracji edukacyjnych i ekonomicznych pokoleń II połowy XX i początków XXI wieku. Praca ukazuje działalność społeczną, oświatową, gospodarczą i kulturotwórczą pokoleń młodzieży, formacji demograficznych, które na tym obszarze permanentnego zapóźnienia cywilizacyjnego i oświatowego odegrały ważną rolę kulturotwórczą i oświatowo-gospodarczą. Ukazano także ciągłość, zmiany i kontynuację wartości tradycyjnych wobec współczesnego kryzysu wiejskości i relatywizmu norm społecznych.

W tym wieloaspektowym dziele ważne miejsce znalazły losy rodzimej kultury, oświaty społeczno-zawodowej, poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: o celowość, wartości, znaczenie przemian przestrzeni społeczno-oświatowej. Autor dokonał interesującej analizy społecznych i aksjologicznych źródeł i przejawów kryzysu wiejskości, tożsamości wiejskiej, poczucia więzi społecznych itp. W pracy przeprowadzono tezę, zgodnie z którą tradycje i kultura regionalna zawierają wątki kultury uniwersalnej. Nie są to wartości sprzeczne ze sobą, ale mogą tworzyć spójny i wyczerpujący model wychowania dla kondycji współczesnego człowieka. Ponadto stwierdza się, że współczesna wieś w sensie kulturowym, a zwłaszcza w pojmowaniu swojej tożsamości traci tradycyjne więzi międzyludzkie, rodzime autorytety i znaczące paradygmaty życia. Wynika stąd, że współczesna wieś zasługuje na specjalną troskę w dziedzinie kultury i edukacji. W świetle przeprowadzonych przez Autora badań zachodzi potrzeba wzmocnienia edukacji społecznej, obywatelskiej, różnorodnych form oświaty dorosłych.

W świetle przeprowadzonych przez Autora badań etnokułturowych i społeczno-oświatowych wygasają niegdyś żywe ośrodki życia publicznego i kulturalno-oświatowego. Wynika stąd potrzeba rozwijania różnych form aktywizacji lokalnych i regionalnych w tej dziedzinie. Stąd pożądana staje się edukacja regionalna, bowiem współczesna szkoła i oświata dorosłych nie buduje środowiskowych więzi kulturowych i egzystencjalnych. Dla współczesnej wsi według Autora książki konieczna jest przebudowa edukacji i wychowania społeczno-kulturowego dla zachowania kondycji humanistycznej, poszukiwania harmonii z kulturą ponowoczesną. Książka zawiera szereg postulatów społeczno-edukacyjnych, które dotyczą zachowania ciągłości, kontynuacji, pamięci pokoleniowej, etosu społeczności lokalnych otwartych na godzenie tradycji z nowoczesnością.

Walorem pracy jest jej wielostronność, interdyscyplinarność, zastosowanie różnorodnych punktów widzenia w procesie badań. Dlatego zasługuje na odnotowanie jako ważne osiągnięcie naukowe i pisarskie. Zwłaszcza cenną stroną recenzowanej pracy jest poszukiwanie nowszych i łączenie z tradycyjnymi metodami badań oraz sposobów analizy poznawczej poprzez poszukiwanie specyficznych cech badawczych i odnoszenie ich do uniwersalnych, ogólniejszych i powszechnych zjawisk. Warstwa merytoryczna, narracja językowa, choć do pewnego stopnia niekonwencjonalna, to jednak oparta jest na aparacie i pojęciach naukowych. Sytuuje się często na pograniczu dyskursu, para publicystycznego, dostosowanego do czasu historycznego i środowiskowego analizowanych zagadnień kulturowych, społecznych i wychowawczo-edukacyjnych.

Szczególnie ważne i rzadkie w literaturze tego typu jest poszukiwanie i diagnoza rzeczywistych źródeł, przyczyn i istoty przebiegu procesów społeczno-edukacyjnych, świadomościowych w kontekstach regionalnych, lokalnych na tle ogólnej kultury i tendencji cywilizacyjnych. W rozprawie uzasadniona została główna teza przyjęta przez Autora, zgodnie z którą pożądanym, koniecznym i możliwym jest paradygmat badań społeczno-kulturowych, edukacyjnych i oświatowych traktowany integralnie, poprzez postrzeganie tych pozornie odrębnych rzeczywistości jako wielorako powiązane ze sobą i współzależne. Ze względu na liczne walory naukowo-poznawcze i edukacyjne książka Kazimierza Szmyda w pełni zasługuje na zainteresowanie.